

КУЛЬТУРНЕ ПІДҐРУНТЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НІМЕЧЧИНИ

©2018 ДУНА Н. Г., КУХАР Е. І.

УДК 330.341

Дуна Н. Г., Кухар Е. І. Культурне підґрунтя соціально-економічного розвитку Німеччини

Метою статті є визначення ролі культурних особливостей у соціально-економічному розвитку Німеччини. Розглянуто основні чинники формування німецької національної культури та проаналізовано взаємозв'язок між ними, рисами національного характеру та моделлю соціально-економічної системи країни. Таким чином, встановлено культурну обумовленість економічного розвитку Німеччини та його інноваційний характер. Виявлено пріоритетне значення традиційних цінностей у суспільному, політичному та економічному житті держави. Визначено особливості державно-приватно-суспільного партнерства в напрямку підтримки культурної галузі. Зроблено висновок про унікальність поєднання традиційної консервативності та креативності в німецькій культурі та економіці як фундаментальної основи для досягнення високого рівня розвитку. Обґрунтовано необхідність врахування глобалізаційних факторів впливу на внутрішню культуру та соціально-економічну систему для збереження національної ідентичності.

Ключові слова: національна культура, риси національного характеру, соціально-економічний розвиток, традиційні цінності, Німеччина.

Бібл.: 13.

Дуна Наталія Геннадіївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки та світового господарства, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: duna.nataliya@gmail.com

Кухар Єліна Ігорівна – магістрант, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: elina-kukhar@mail.ru

УДК 330.341

UDC 330.341

Дуна Н. Г., Кухар Е. І. Культурная основа социально-экономического развития Германии

Целью статьи является определение роли культурных особенностей в социально-экономическом развитии Германии. Рассмотрены основные факторы формирования немецкой национальной культуры и проанализирована взаимосвязь между ними, чертами национального характера и моделью социально-экономической системы страны. Таким образом, установлена культурная обусловленность экономического развития Германии и его инновационный характер. Выявлено приоритетное значение традиционных ценностей в общественной, политической и экономической жизни государства. Определены особенности государственно-частно-общественного партнерства в направлении поддержки культурной сферы. Сделан вывод об уникальности сочетания традиционной консервативности и креативности в немецкой культуре и экономике как фундаментальной основе для достижения высокого уровня развития. Обоснована необходимость учета глобализационных факторов влияния на внутреннюю культуру и социально-экономическую систему для сохранения национальной идентичности.

Ключевые слова: национальная культура, черты национального характера, социально-экономическое развитие, традиционные ценности, Германия.

Библ.: 13.

Дуна Наталья Геннадиевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры международной экономики и мирового хозяйства, Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина (пл. Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина)

E-mail: duna.nataliya@gmail.com

Кухар Елена Игоревна – магистрант, Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

E-mail: elina-kukhar@mail.ru

Duna N. G., Kukhar E. I. The Cultural Basis of Socio-Economic Development of Germany

The article aims to define the role of cultural peculiarities in the socio-economic development of Germany. The main factors of formation of the German national culture are considered and the interrelation between them, features of national character, and the model of socio-economic system of the country is analyzed. Thus, the cultural conditionality of the economic development of Germany and its innovative character is defined. The priority importance of traditional values in public, political and economic life of the State is identified. Features of public-private-social partnership in the direction of supporting of cultural sphere are determined. The conclusion is made that the combination of traditional conservativeness and creativity in German culture and economy as a fundamental basis for achieving a high level of development is unique. The necessity of taking into consideration the globalization factors of influence on both the internal culture and the socio-economic system for preservation of national identity is substantiated.

Keywords: national culture, traits of national character, socio-economic development, traditional values, Germany.

Bibl.: 13.

Duna Nataliia G. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of International Economics and World Economy, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: duna.nataliya@gmail.com

Kukhar Elina I. – Master's Student, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: elina-kukhar@mail.ru

Останнім часом усе більше уваги науковців привертають поняття культури й національних особливостей. Зокрема, спостерігається суттєвий вплив цих елементів суспільного життя і на економічну діяльність. Враховуючи історичну цінність європейських культур і високий рівень їхнього економічного розвитку, актуальності набуває дослідження взаємозв'язку між ними. Авторитетність Німеччини на міжнародному рівні як однієї з найроз-

виненіших економік світу робить цікавим вивчення причин такого успіху відносно невеликої країни, що пережила доволі складну історію.

Дослідженню ролі чинника культури в процесі соціально-економічного розвитку присвячено праці багатьох зарубіжних і вітчизняних учених. Різні аспекти культурних і цивілізаційних особливостей розглянуто Г. Хофстеде, І. Ю. Бережною, Л. Х. Газгиреєвою, Г. В. Задорожним, В. І. Масловим, О. В. Паньковою,

Т. І. Рубцовою та іншими. Окремим питанням культури і соціально-економічного розвитку Німеччини присвячені роботи Л. І. Єрмакової, Д. Н. Суховської, Т. В. Яшан, Н. А. Кусик, З. В. Мазурика й О. О. Рогожина. Проте взаємозв'язок і взаємозалежність категорій національної культури та моделі соціально-економічної системи є полем нескінчених досліджень і відкриттів та потребує подальшої наукової розробки.

Тому *метою* нашої роботи є визначення ролі культурних особливостей у соціально-економічному розвитку Німеччини.

Протестантська етика й соціальне вчення католицизму, ідеї Просвітництва та прусський соціалізм, романтизм і раціональний критицизм, бюргерська культура, індивідуалістичний лібералізм та принцип соціальної відповідальності здійснили суттєвий вплив на становлення та розвиток німецької культури й економіки. Відповідно, німецьке світосприйняття дивним і рідкісним чином поєднує в собі сувору логіку з глибокою чуттєвістю. А своєю любов'ю до порядку, бережливості, акуратності, пунктуальності, раціональності, відповідальності, працьовитості німці відомі в усьому світі.

Риси національного характеру Німеччини виховувалися протягом століть. Історично процес формування німецької культури був ускладнений низкою факторів: вікова роздробленість на економічно незалежні князівства, графства, герцогства й курфюрства, розбіжність кордонів німецького мовного простору з державними кордонами, відсутність протягом довгого часу єдиної столиці, конфесійне розділення німецьких земель на переважно католицький південь і протестантську північ. Крім того, через своє географічне розташування німецький етнос увесь час знаходився в центрі міжнародно-політичних процесів [12].

Культура, сформована під впливом багатьох цих факторів, своєю чергою, стала певним підґрунтям для розвитку німецької економіки, і відбиток впливу національних рис вбачається сьогодні у всій сфері суспільного життя – від домашнього побуту до зовнішньоекономічної діяльності Німеччини.

Наприклад, географічна роздробленість країни з часів князівств сприяла формуванню так званої федеративної традиції країни, яка реалізована і в сучасному територіально-адміністративному устрої держави. Ця особливість забезпечила, з одного боку, складність та багатоплановість національного характеру, і, своєю чергою, ділової культури (з притаманними їй ієрархічністю та структурованістю) та економічної системи загалом. З іншого боку, малі розміри тогочасних держав змушували їх звертатися до іноземної співпраці, тобто виходити на міжнародний рівень набагато раніше, ніж інші країни. Інтернаціональний характер діяльності з роками тільки посилювався, тому не дивно, що в сучасних умовах німецькі підприємці починають експортувати та ім-

портувати товари і послуги вже на ранніх стадіях розвитку бізнесу.

Проте перш ніж завоювати репутацію якісного виробника, Німеччина повинна була витримати жорстоку конкуренцію з боку інших європейських держав. І важливу конкурентну перевагу в цій боротьбі забезпечила креативність німців. Ця риса національного характеру разом із прагненням до нового й кращого сприяла розвитку інноваційної економіки. За кількістю патентів, отриманих останніми десятиліттями, країна може конкурувати лише з Японією та США [10]. Влада Німеччини, так само як і багатьох інших країн, працює в напрямку розвитку інновацій, вважаючи будівництво креативних міст, творчих кластерів, впровадження нових наукових винаходів, створення різноманітних програм з підтримки наукових досліджень важливими як для економіки, так і для культурної сфери. А на рівні організації робочого процесу популярними стають не офіси, а так звані коворкінгові зони, оскільки вони сприяють більшій працездатності та створюють умови для роботи над творчими проектами [4].

І все це при тому, що німцям властива консервативність. Загартований суворим кліматом національний характер відомий своєю точністю, педантичністю, прагматичністю, які яскраво виражені в діловій культурі Німеччини. Ці риси характеру проявляються у процесі ведення переговорів надмірною формалізованістю, структурованістю, визначеністю й прямою. Крім того, національна культура серйозно впливає на менеджмент, стиль лідерства, мотивацію, способи вирішення конфліктів і на багато інших елементів управління [2].

Якщо звернутися до моделі «культурних вимірів» Г. Хофстеде, можна згадати, що в Німеччині високі показники індивідуалізму, маскуліності та уникнення невизначеності, що проявляється в більшій стабільності в професійній кар'єрі, нетерпимості до інакомислення та девіантної поведінки, вірі в наявність абсолютних істин, створенні формальних правил [1]. Недарма німецьку національну культуру відносять до бюрократичної моделі ділових культур [6]. Про прагнення уникнути невизначеності свідчить також планування майбутньої діяльності. І це при короткостроковій орієнтації з характерним для німців поглядом у минуле і сьогодення, що дуже проявляється через повагу до традицій і спадщини, через виконання соціальних зобов'язань [1].

Показник дистанції влади серед німців має невелике значення. Підлеглі вважають за краще консультативний стиль керівництва. А висока продуктивність праці, самоорганізація працівників, відповідальне ставлення до робочого процесу, останні досягнення науково-технічного прогресу свідчать про високий рівень культури виробництва [13].

Серйозний підхід до якості продукції та послуг, практичність німців простежується в національній культурі з часів, коли виробництво було ще на рівні ремесел. Власне саме тоді й починалася економічна спеціалізація окремих регіонів на території сучасної Німеччини. А спрямованість на досягнення конкретних результатів, точність та увага до деталей зумовили найбільший розвиток саме високотехнологічних галузей промисловості. Таким чином, країні вдалося зайняти та закріпити за собою важливу нішу на світовому ринку хімічної промисловості та машинобудування, особливо в сегменті автомобілебудування.

Усі вищезазначені особливості національної культури призвели до того, що на сьогоднішній день Німеччина – це країна з високорозвинутою інноваційною економікою, де проживають законослухняні й соціально-відповідальні громадяни.

Та дуже важко зберігати стан рівноваги, коли весь світ знаходиться у стані глобальної кризи. Йдеться не тільки про фінансово-економічні кризи, війни, природні катастрофи. Справжня проблема й водночас джерело усіх інших проблем знаходиться набагато глибше – це криза самого людського мислення, що проявляється в деструкції культури та моральній деградації. Порушився баланс взаємодії природи і людини, розхитуються духовні основи людської природи через надмірне споживання та деградацію моральних цінностей, посилюється нестійкість внутрішнього світу людини [11].

На думку багатьох учених, у сучасному західному соціумі духовні цінності виявилися повністю витісненими, а цінності споживання, натомість, стали головним змістом суспільного життя [3]. Зокрема, спостерігається стурбованість науковців щодо кризи моралі та духовності в Німеччині. Маслов В. І. підкреслює, що «суспільство без морально-етичних цінностей втрачає інтерес не лише до культури, а й до політики». Характерна для німців довіра до влади та здатність концентрувати свою увагу на суспільно важливих питаннях значно знижується. Молоде покоління піддається нав'язуванню помилкових ідеалів і псевдоцінностей (культу грошей, розваги, розпусти) [9]. І цей духовний занепад суспільства ще більше посилює необхідність звернення до власної культури, до вікових традицій і вічних цінностей. Подолання цивілізаційної кризи науковці вбачають у відродженні духовності, у вихованні та різносторонньому розвитку особистості.

Підтвердження цієї думки простежується і в роботах Г. В. Задорожного: щоб подолати численні виклики навколишнього світу, автор закликає суспільство кардинально змінити власну свідомість. Людське мислення має бути переорієнтовано з виключно біологічних і соціальних потреб на внутрішній духовний світ, моральні цінності, моральні норми, культурні традиції [5].

Тобто сучасний ринок потребує таких сил, які він не здатний продукувати, а саме: етики, моралі, естетики, креативності, – сил, що гармонізують потреби. Проте культура – це не галузь, яка надає послуги для задоволення культурних і творчих потреб. Вони є первинними в культурній політиці. Без них світові кризи розв'язуються через конфлікти. Ці сили витікають із вільного духовного життя, естетичні й етичні цінності надають ринковій економіці доцільності та змісту [8].

Усі суспільства, які дбають про свій розвиток, приділяють особливу увагу особистості як найвищій цінності суспільства та створюють умови для вільного її розвитку з орієнтацією на абсолютні цінності. Глибока культурна вкоріненість особистості є основою суспільної єдності та стабільного гармонічного розвитку суспільства. Чим глибші корені цього суспільного дерева, тим стійкіше воно до різних руйнівних впливів, у тому числі й таких, які пов'язані з глобалізацією. Тому культура з її творчим потенціалом повинна мати стратегічний пріоритет і підтримуватися як політичним, так і економічним сектором суспільства [8].

У сучасних умовах культурна складова є особливо важливим фактором формування оптимальної моделі ефективної державної політики, яка полягає в ліквідації дискримінації громадян, забезпеченні прав громадян на користування національними духовними здобутками, що формувались протягом століть, реалізації принципів дотримання державою правових, економічних гарантій у сфері культури, а також принципу єдиного культурного простору, що передбачає єдність і багатоманітність державних, регіональних, місцевих програм соціокультурного прогресу, узгодженість інтересів центру й регіонів [7].

Культура – це унікальна органічна єдність матеріального й духовного. Вона може бути як руйнівною силою розвитку, так і стримуючим чинником економічного прогресу. Формування культури як важливого фактора підвищення конкурентоспроможності економіки, має відбуватися цілеспрямовано, з орієнтацією на зміни, інновації, науку, гуманізм, тобто на все, що має значення для формування особистості, здатної до сприйняття та створення нового [7].

Досвід німецьких реформ у ХХ столітті переконливо свідчить, що зважена, послідовна політика підтримки розвитку національної культури в період здійснення суспільних перетворень сприяє швидкому підйому до рівня високорозвинутих країн, досягненню значних успіхів у проведенні економічних, політичних і соціальних реформ у найкоротші терміни з мінімальними витратами. Саме через освоєння традицій народу, його культури утверджуються духовні засади суспільства, що є визначальним показником життєздатності кожної нації, без яких не можна побудувати державу [7].

Приналежність культури до основ життя німецького народу задекларовано на законодавчому рівні. Тому мистецтво і культура мають незаперечне й особливе значення для соціально-економічного розвитку Німеччини.

Дискусії, які ведуться в суспільстві відносно культурної політики, стосуються не лише таких поверхневих тем, як скорочення бюджетних видатків на культуру, вони також зачіпають глибинні причини втрати орієнтирів культурної політики. Ці питання цікавлять не лише професійні, творчі, мистецькі спілки та об'єднання. Так, Федеральна спілка німецької індустрії ініціювала і створила у 1994 році «Коло діяльності культури» як форум, що на підставах спільної відповідальності за культуру об'єднав усі суспільні сили, представників політики, економіки, культури і мистецтва. На основі аналізу стану культури вони ініціюють пропозиції для законодавчих органів і органів управління, які стимулюють підтримку культури і мистецтва [8]. На наш погляд, це свідчить про формування унікальної суспільної єдності на основі соціальної відповідальності уряду, бізнесу і творчої інтелігенції.

Для підвищення суспільної корисності від благодійних пожертвувань та для стимулювання спонсорської підтримки формуються пропозиції до чинних законодавств, які базуються на зміні мотивацій приватної підтримки культури. Адже жодне суспільство не може покладатися тільки на економічні успіхи та нехтувати культурними перевагами – від фундаментальних досліджень до мистецтва, від людського співчуття до етики. Чим більше економіка втручається в зміни довкілля і культури шляхом використання наукових знань, технічних винаходів і мистецької творчості, тим більша її відповідальність.

Крім того, реформування культурної політики повинно враховувати впливи економічної глобалізації на культуру та мистецтво [8]. З одного боку, глобалізація руйнує різні обмеження в діалозі культур, розширяє межі культурного простору, вимагає відкритості як ззовні, так і всередині; з іншого боку, вона сприяє поширенню уніфікованої примітивної культури, про що вже згадувалося вище.

Але ж кожна національна культура володіє певною, притаманною лише їй, системою цінностей. Кожне нове покоління через збереження традиційних національних поглядів та переконань відтворює культурну спадщину своєї країни. Тому культурна політика будь-якої держави, і Німеччини зокрема, повинна бути спрямована на збереження національних традицій і культури, які, власне, і є фундаментальною основою соціально-економічного розвитку країни.

ВИСНОВКИ

Таким чином, німецька модель соціально-економічного розвитку є унікальним прикладом поєднання традиційної національної культури та культури інновацій, про що свідчать численні відкриття

й успіхи країни на міжнародному рівні. Німецький менталітет і такі риси національного характеру, як відповідальність, працьовитість, раціональність, прагматичність, націєність на результат і водночас креативність стали важливим підґрунтям розвитку високорозвиненої інноваційної економіки.

Розглянуті в роботі географічні, історичні та соціальні фактори створили неповторну національну культуру, яка, своєю чергою, забезпечила формування своєрідної моделі економіки. Тому звернення до традицій і підтримка культури є важливими елементами реалізації державної політики Німеччини. А німецький бізнес, відчуючи свою відповідальність перед суспільством, стимулює та ініціює різноманітні програми, проекти, нормативні акти з підтримки національної культури. Взаємодія уряду, підприємців та представників культурної галузі в напрямку вирішення основних питань цієї сфери є особливістю країни. Взагалі, можна сказати, що німецька національна культура – це власне пошук балансу між духовним і матеріальним, традиційним та інноваційним.

Але в сучасних умовах, коли весь світ опинився у стані нестабільності та цивілізаційної кризи, посилюються також соціально-культурні виклики глобалізації. І для Німеччини це можливість продемонструвати здатність утримання своїх традиційних культурних цінностей. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Hofstede G. (2001). Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations. URL: https://books.google.com.ua/books?id=w6z18LJ_1VsC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false
2. Бережна І. Ю. Оцінка ролі фактору культури в міжнародному бізнесі. URL: http://www.rusnauka.com/7_DN_2007/Economics/20745.doc.htm
3. Газгиреева Л. Х. Духовная жизнь современного российского общества в экзистенциально-ценностном измерении : автореф. дис. ... д-ра философ. наук : 09.00.11. Ставрополь : ФГАОУ ВПО «Северо-Кавказский федеральный университет», 2014. 49 с.
4. Ермакова Л. И., Суховская Д. Н., Яшан Т. В. Становление и развитие креативных индустрий на примере Германии. *Концепт*. 2017. № 5. С. 1–4.
5. Задорожный Г. В. Духовно-ноосферно-устойчивое хозяйственное развитие как стратегический вектор возрождения украинского общества. Харьков : ВННОО имени В. И. Вернадского, 2015. 107 с.
6. Зябриков В. В. Сравнительный анализ классификаций национальной деловой культуры на основе единой типологии. *Проблемы современной экономики*. 2015. С. 244–247. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sravnitelnyy-analiz-klassifikatsiy-natsionalnoy-delovoy-kultury-na-osnove-edinoy-tipologii>
7. Кусик Н. Л. Культурні ресурси як джерело унікальних конкурентних переваг регіону. *Ринкова економіка: сучасні теорія і практика управління*. 2015. Том 2. Вип. 1/3. С. 70–78. URL: <http://www.dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/>

handle/123456789/7306/70-78.pdf;jsessionid=60562666E24F7E937CC8957A4D0BEE73?sequence=1

8. Мазурик З. В. Культурна політика в епоху глобалізації (контекст німецького досвіду). URL: <http://www.ji.lviv.ua/n19texts/mazuryk.htm>.

9. Маслов В. И. Политико-экономические статьи. М.: Директ-медиа, 2012. 246 с.

10. Офіційний веб-сайт Всесвітньої організації інтелектуальної власності. URL: <http://www.wipo.int/ipstats/ru/index.html>

11. Панькова О. В. Аксиологические основания развития человека и человеческого потенциала общества в координатах цивилизационных вызовов современности. *Социальная экономика*. 2014. № 1-2. С. 153–163.

12. Рогожин А. А. Проблема генезиса немецкого национального самосознания в контексте международных отношений: история и современность. *Вестник ВолГУ. Серия 4: История. Регионоведение. Международные отношения*. 2011. № 1. С. 98–103.

13. Рубцова Т. И. Деловые культуры в международном бизнесе (о пользе бизнес-тренингов). *Российский внешнеэкономический вестник*. 2013. № 8. С. 96–115.

REFERENCES

Berezhna, I. Yu. "Otsinka roli faktoru kultury v mizhnarodnomu biznesi" [Assessment of the role of cultural factor in international business]. http://www.rusnauka.com/7_DN_2007/Economics/20745.doc.htm

Gazgireyeva, L. Kh. "Dukhovnaya zhizn sovremennogo rossiyskogo obshchestva v ekzistentsialno-tsennostnom izmerenii" [The spiritual life of modern Russian society in the existential-value dimension]: *avtoref. dis. ... d-ra filosof. nauk: 09.00.11*, 2014.

Hofstede G. (2001) "Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations" https://books.google.com.ua/books?id=w6z18LJ_1VsC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false

Kusyk, N. L. "Kulturni resursy yak dzherelo unikalnykh konkurentnykh perevah rehionu" [Cultural resources as a source of unique competitive advantages of the region]. *Rynkova ekonomika: suchasni teoriia i praktyka upravlinnia*. 2015. <http://www.dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/han->

dle/123456789/7306/70-78.pdf;jsessionid=60562666E24F7E937CC8957A4D0BEE73?sequence=1

Maslov, V. I. *Politiko-ekonomicheskiye stati* [Politico-economic articles]. Moscow: Direkt-media, 2012.

Mazuryk, Z. V. "Kulturna polityka v epokhu hlobalizatsii (kontekst nimetskoho dosvidu)" [Cultural policy in the era of globalization (the context of German experience)]. <http://www.ji.lviv.ua/n19texts/mazuryk.htm>

Ofitsiyniy veb-sait Vsesvitnyoi orhanizatsii intelektualnoi vlasnosti. <http://www.wipo.int/ipstats/ru/index.html>

Pankova, O. V. "Aksiologicheskiye osnovaniya razvitiya cheloveka i chelovecheskogo potentsiala obshchestva v koordinatakh tsivilizatsionnykh vyzovov sovremennosti" [Axiological bases of development of the person and human potential of a society in coordinates of civilization challenges of the present]. *Sotsialnaya ekonomika*, no. 1-2 (2014): 153-163.

Rogozhin, A. A. "Problema genезisa nemetskogo natsionalnogo samosoznaniya v kontekste mezhdunarodnykh otноsheniy: istoriya i sovremennost'" [The problem of the genesis of German national identity in the context of international relations: history and modernity]. *Vestnik VolGU. Seriya 4: Istoriya. Regionovedeniye. Mezhdunarodnyye otnosheniya*, no. 1 (2011): 98-103.

Rubtsova, T. I. "Delovyye kultury v mezhdunarodnom biznese (o polze biznes-treningov)" [Business cultures in international business (about the benefits of business training)]. *Rossiyskiy vneshneekonomicheskij vestnik*, no. 8 (2013): 96-115.

Yermakova, L. I., Sukhovskaya, D. N., and Yashan, T. V. "Stanovleniye i razvitiye kreativnykh industriy na primere Germanii" [Formation and development of creative industries on the example of Germany]. *Kontsept*, no. 5 (2017): 1-4.

Zadorozhnyy, G. V. *Dukhovno-noosferno-ustoychivoye khozyaystvennoye razvitiye kak strategicheskii vektor vozrozhdeniya ukrainskogo obshchestva* [Spiritually-noosphere-stable economic development as a strategic vector of the revival of Ukrainian society]. Kharkiv: VNNOO imeni V. I. Vernadskogo, 2015.

Zyabrikov, V. V. "Sravnitelnyy analiz klassifikatsiy natsionalnoy delovoy kultury na osnove yedinoy tipologii" [Comparative analysis of classifications of the national business culture on the basis of a single typology]. *Problemy sovremennoy ekonomiki*. 2015. <https://cyberleninka.ru/article/n/sravnitelnyy-analiz-klassifikatsiy-natsionalnoy-delovoy-kultury-na-osnove-edinoy-tipologii>